

BEATA ZBARACHEWICZ
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID 0000-0001-9308-6242

AUTONOMIA SZKOŁY WYŻSZEJ NA PODSTAWIE KONSTYTUCJI RP I USTAWY PRAWO O SZKOLNICTWIE WYŻSZYM I NAUCE

Treść: Wstęp. – 1. Autonomia – ujęcie językowe. – 2. Autonomia uczelni w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. – 3. Autonomia uczelni w ustawach dotyczących szkolnictwa wyższego. – 4. Autonomia w zakresie badań naukowych i sposobu upowszechniania wyników badań naukowych. – 5. Autonomia dydaktyczna. – 6. Autonomia instytucjonalna. – 7. Autonomia terytorialna. – 8. Autonomia finansowa. – Podsumowanie.

Wstęp

Wolność badań naukowych i autonomia uczelni należą do podstawowych zasad funkcjonowania uczelni wyższych. Potwierdza to przyjęta 18 września 1988 roku w Bolonii Wielka Karta Uniwersytetów Europejskich (*Magna Charta Universitatum*)¹, która uznaje autonomię uniwersytetu za jedną z zasad podstawowych uniwersytetu. Wielka Karta Uniwersytetów wskazuje, że uniwersytet jest instytucją autonomiczną, wokół której koncentruje się życie społeczne, niezależnie od tego, w jaki sposób – ze względu na położenie geograficzne i tradycję historyczną – społeczeństwo jest zorganizowane. Uniwersytet realizując badania naukowe i kształcenie tworzy, wspiera i upowszechnia kulturę. W punkcie 3. dokumentu wskazano, że: „Swoboda badań

¹ Zob. *Magna Charta Universitatum*, <https://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/mcu-1988> [dostęp 11.05.2024].

naukowych i kształcenia jest podstawową zasadą działalności uniwersytetów, a rządy i uniwersytety w ramach posiadanych uprawnień i możliwości muszą zapewniać poszanowanie tej fundamentalnej zasady”².

Autonomia polskich szkół wyższych została zagwarantowana konstytucyjnie w 1997 roku w art. 70 ust. 5 Konstytucji RP³. Jednak autonomia nie jest bezwarunkowa i nie dotyczy wszelkich sfer i obszarów funkcjonowania uczelni. W przepisach powszechnych dotyczących szkół wyższych termin „autonomia” pojawia się w 2005 roku w ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym⁴ i jest również w obecnych przepisach dotyczących szkół wyższych.

W opracowaniu przedstawiono ujęcie językowe terminu „autonomia” oraz dokonano analizy przepisów powszechnych, w tym Konstytucji RP i przepisów dotyczących szkół wyższych w zakresie autonomii uczelni oraz autonomicznych obszarów funkcjonowania szkoły wyższej.

1. Autonomia – ujęcie językowe

Termin „autonomia” etymologicznie wywodzi się z języka greckiego (αὐτονομία), *autonomos*, od słów *autos* – sam, sam we własnej osobie oraz *nomos* – prawo, norma. Jest rozumiany jako możliwość rządzenia się ustanowionymi przez siebie prawami⁵. Słownik wyrazów obcych uściśla autonomię jako: „samostanowienie, prawo do samodzielnego rozstrzygnięcia spraw wewnętrznych danej zbiorowości, dotyczące narodu, miasta, instytucji itp.”⁶. Według Słownika języka polskiego PWN autonomia to: „prawo jakiejś zbiorowości do samodzielnego rozstrzygnięcia swoich spraw wewnętrznych” oraz

² Tamże.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.).

⁴ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365).

⁵ Zob. A. CHORAŻEWSKA, *Wolność nauczania a autonomia edukacji akademickiej zgodnie z ustawą 2.0*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 1 (2023), s. 187-199.

⁶ *Słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 1980, s. 60.

„samodzielność i niezależność w decydowaniu o sobie”⁷. Encyklopedia PWN podaje kilka ujęć terminu autonomia. Według jednego z nich, autonomia to prawo gwarantowane przez państwo grupie osób fizycznych (np. mniejszościom narodowym) lub osobie prawnej (np. uniwersytetowi) prawo do samodzielnego rozstrzygania spraw wewnętrznych bądź regulowania stosunków wewnętrznych w określonych przez ustawy ramach podporządkowania państwu⁸.

Autonomia to samodzielność i niezależność jakiejś ludzkiej zbiorowości, narodu, miasta, instytucji. Taka zbiorowość sama może rozstrzygać własne wewnętrzne sprawy, jednak autonomia to nie niepodległość i nie uprawnia do prowadzenia niezależnej polityki zewnętrznej.

2. Autonomia uczelni w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej

Do 1997 roku żadna Konstytucja polska nie deklarowała wprost autonomii szkół wyższych. Konstytucja marcowa⁹ uznawała w art. 117 wolność badań naukowych i ogłaszania ich wyników, gwarantowała ponadto każdemu obywatelowi prawo nauczania oraz zakładania szkół oraz kierowania nimi. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 1952 roku¹⁰ w art. 61 statuowała prawo obywateli do nauki, które miało być w coraz szerszym zakresie zapewniane m.in. przez stałą rozbudowę szkolnictwa wyższego (art. 61 ust. 1 pkt 2). Uczelnie wyższe ani ich rola nie były wyróżnione w systemie kształcenia, były jedynie wskazane jako element systemu.

Zapis dotyczący autonomii szkół wyższych pojawił się w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹¹ Dla uczelni

⁷ Słownik Języka Polskiego, <https://sjp.pwn.pl/sjp/autonomia>.

⁸ Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/autonomia>.

⁹ Ustawa z dnia 17 marca 1921 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1921 r. nr 44, poz. 267).

¹⁰ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. (Dz. U. z 1952 r. nr 33, poz. 232) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19520330232>.

¹¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483).

szczególnie istotny jest art. 70 ust. 5 Konstytucji RP, który stanowi: „zapewnia się autonomię szkół wyższych na zasadach określonych w ustawie”.

Z brzmienia art. 70 ust. 5 Konstytucji RP wynika, że szkoły wyższe są wyróżnioną w przepisach Konstytucji RP kategorią szkoły. Autonomii nie otrzymują szkoły na poziomie podstawowym ani średnim. Wyróżnienie szkoły wyższej prowadzi do wniosku, iż Konstytucja RP przyznaje uczelniom szczególną pozycję, a w związku z tym uczelnie otrzymują szczególne cele i funkcje.

Konstytucja RP art. 70 ust. 5 zapewniając autonomię szkół wyższych statuuje zasadę autonomii, nie definiuje pojęcia „autonomia” ani nie ustanawia jej zakresu, określiła jedynie ogólną istotę autonomii, pozostawiając jego ramy dookreśleniu przez ustawodawcę. W świetle art. 70 ust. 5 Konstytucji RP możliwa jest próba ustalenia definicji autonomii przy uwzględnieniu podstawowych celów i funkcji szkół wyższych oraz wolności i praw podstawowych, które mogą być urzeczywistnione w formie zinstytucjonalizowanej w ramach funkcjonowania tych szkół.

Przyjmuje się, że obowiązek ustawowego zagwarantowania autonomii oznacza, że rolą ustawodawcy jest wyznaczenie szczegółowego kształtu oraz zakresu autonomii¹².

W uzasadnieniach orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego czytamy: „Przez autonomię szkół wyższych rozumieć należy konstytucyjnie chronioną sferę wolności prowadzenia badań naukowych i kształcenia, w ramach obowiązującego porządku prawnego¹³”.

Trybunał Konstytucyjny wskazał elementy składające się na autonomię szkół wyższych i uznał, że są nimi: 1. prawo ustalania przez władze szkoły treści i form nauczania, tematyki i metod badań naukowych oraz regulaminów studiów, które decydują o ich toku; 2. prawo wybierania – przez nauczycieli akademickich, studentów

¹² Zob. L. GARLICKI, *Artykuł 70*, w: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Tom II, wyd. II, Wydawnictwo Sejmowe 2016.

¹³ Wyrok TK z dnia 8 listopada 2000 r., sygn. akt SK 18/99, OTK ZU Nr 7/2000, poz. 258.

i pracowników niebędących nauczycielami – władz stanowiących i wykonawczych uczelni; 3. prawo podejmowania i prowadzenia działalności zarobkowej, której celem jest pokrywanie wydatków uczelni; 4. prawo powoływania instytucji oraz organizacji reprezentujących interesy uczelni wobec władz publicznych; 5. system odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników i studentów przed organami własnej uczelni¹⁴.

Konstytucja zakłada istnienie aktów wewnętrznych uczelni oraz to że uczelnie regulują aktami zakładowymi, zgodnymi z prawem – prawa i obowiązki studentów¹⁵. Prawo do regulacji wewnętrznych przysługuje wszystkim szkołom wyższym po to, by mogły one realizować cel publiczny, jakim jest kształcenie studentów i prowadzenie badań naukowych, twórczej pracy artystycznej.

Trybunał zaznacza, że prawo szkół wyższych do autonomii jest ściśle powiązane również z innymi prawami i wolnościami gwarantowanymi konstytucyjnie, a mianowicie z wolnością słowa, prawem do ochrony własności intelektualnej, prawem do prywatności, prawem do wolności badań i prawem do kultury (art. 6 ust. 1, art. 15 ust. 1, art. 36 i art. 73 Konstytucji)¹⁶.

3. Autonomia uczelni w ustawach dotyczących szkolnictwa wyższego

Zapisy art. 70 ust. 5 Konstytucji RP dają wskazanie, że ustawy dotyczące szkół wyższych muszą respektować autonomię szkół wyższych, tzn. nie mogą znosić istoty tej autonomii, poprzez zupełne i wyczerpujące unormowanie wszystkich spraw¹⁷.

¹⁴ Zob. A. SYRYT, *Kształtowanie systemu szkolnictwa wyższego w Polsce w drodze aktów wykonawczych i wewnętrznych – zakres dopuszczalnej regulacji*, Krytyka Prawa. Niezależne Studia Nad Prawem, t. 10, nr 2 (2018), s. 320-335.

¹⁵ Wyrok TK z dnia 8 listopada 2000 r., sygn. akt SK 18/99, OTK ZU Nr 7/2000, poz. 258.

¹⁶ Wyrok TK z dnia 28 kwietnia 2009 r., sygn. akt K 27/07, OTK ZU 2009, nr 4A, poz. 54.

¹⁷ Wyrok TK z dnia 8 listopada 2000 r., sygn. akt SK 18/99, OTK ZU Nr 7/2000, poz. 258.

Termin autonomia w przepisach dotyczący szkół wyższych występuje od 2005 roku.

W ustawie z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym¹⁸ termin autonomia występuje jeden raz. Art. 4. ust. 1. stanowi że: „Uczelnia jest autonomiczna we wszystkich obszarach swojego działania na zasadach określonych w ustawie”. W tym samym artykule mamy wskazanie, że uczelnie kierują się zasadami wolności nauczania, badań naukowych i twórczości artystycznej¹⁹.

W ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce²⁰, zwanej dalej „Ustawą”, określenie „autonomia” występuje trzykrotnie.

Pierwszy raz termin pojawia się w preambule. Autonomia społeczności akademickiej wyliczona jest wśród naczelnych zasad: „obowiązkiem władzy publicznej jest tworzenie optymalnych warunków dla wolności badań naukowych i twórczości artystycznej, wolności nauczania oraz autonomii społeczności akademickiej”. Mowa jest o autonomii indywidualnej.

Następnie dwukrotnie mowa jest już o autonomii instytucjonalnej. W art. 3 ust. 1 autonomia pojawia się przy wyliczeniu części składowych systemu szkolnictwa wyższego i nauki: „Podstawą systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest wolność nauczania, twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników oraz autonomia uczelni”.

Art. 9 ust. 2 jest parafrazą art. 70 ust. 5 Konstytucji RP: „Uczelnia jest autonomiczna na zasadach określonych w ustawie”.

Dla uczelni jest to wskazanie o wyższości ustawy nad aktami wewnętrznymi uczelni, konieczności dostosowania przepisów wewnętrznych do wymogów Ustawy oraz wskazanie że granice autonomii uczelni określają ustawy.

¹⁸ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365).

¹⁹ Tamże, Art. 4 ust 2.

²⁰ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668 z późn. zm).

W Art. 9. ust. 5 Ustawy sformułowany jest podstawowy od strony negatywnej aspekt autonomii uczelni: „Organy władzy publicznej mogą podejmować rozstrzygnięcia dotyczące uczelni tylko w przypadkach przewidzianych w ustawach”²¹. Wynika z tego że Minister sprawuje nadzór nad uczelniami jedynie w zakresie zgodności z prawem, a więc nie z aktami wewnętrznymi uczelni, poczynając od statutów, które zgodnie z ustalonym orzecznictwem nie stanowią przepisów prawa.

W opracowaniu wykorzystany zostanie wykaz obszarów autonomii zaproponowany przez Krzysztofa Klincewicza²². Zgodnie z Ustawą uczelnie w Polsce cieszą się formami autonomii: w zakresie badań naukowych, sposobu upowszechniania wyników badań naukowych, w zakresie oceny wyników badań naukowych, a także autonomią dydaktyczną, instytucjonalną, terytorialną i finansową.

4. Autonomia w zakresie badań naukowych i sposobu upowszechniania wyników badań naukowych

Wolność w zakresie badań naukowych oraz twórczości artystycznej gwarantuje Konstytucja RP. Art. 73 Konstytucji stanowi, że: „Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury”²³. Konstytucja zapewnia każdemu podmiotowi prawa wolność badań naukowych i ogłaszania ich wyników²⁴. Gwarancja nie ogranicza się jedynie do osób prowadzących zawodowo badania naukowe lub twórczość artystyczną, ale dotyczy wszystkich.

Wolność twórczości artystycznej oraz badań naukowych i ogłaszania ich wyników wraz z autonomią uczelni wskazane są wśród

²¹ Tamże.

²² K. KLINCEWICZ, *Autonomia uczelni w Polsce – stan na grudzień 2020 r.*, Monitor Akademicki, <https://monitorakademicki.org/autonomia-uczelni-w-polsce-stan-na-grudzien-2020-r/> [dostęp 2.07.2024].

²³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

²⁴ Zob. H. IZDEBSKI, *Samorządność, autonomia, wolność nauki*, *Academia* 1 (2022), s. 29.

pryncypiów systemu szkolnictwa wyższego w art. 3 Ustawy²⁵. Hubert Izdebski wskazuje że ustawy, a ni ta z 2005 roku, jak i z 2018 roku dotyczące szkolnictwa wyższego nie zawierają regularnej definicji badań naukowych, a tym bardziej nauki²⁶.

5. Autonomia dydaktyczna

Również wolność nauczania wskazana jest wśród podstaw systemu szkolnictwa wyższego. W art. 3 Ustawy²⁷ prowadzenie kształcenia na studiach oraz studiach podyplomowych lub innych form kształcenia są wskazane jako pierwsze wśród podstawowych zadań uczelni²⁸. Ustawa dzieli uczelnie na akademickie i zawodowe, z podziału wynikają uprawnienia do prowadzenia studiów lub uprawnienia do prowadzenia szkoły doktorskiej. Uczelnie mogą tworzyć kierunki studiów i przypisane do nich programy studiów. Pozwolenia na utworzenie studiów nie wymagają kierunki studiów przyporządkowane do dyscypliny, albo dyscypliny wiodącej w której uczelnie posiadają kategorię naukową A+, A albo B+ lub zawierającej się w dziedzinie w której uczelnia otrzymała kompleksową ocenę jakości kształcenia²⁹.

Autonomia dydaktyczna nie oznacza że uczelnie przy tworzeniu programów studiów mają zupełną swobodę. Uczelnie są zobowiązane do przestrzegania wymogów formalnych określonych w przepisach powszechnych. Wymogi formalne dotyczące programów studiów określa Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 27 września 2018 r. w sprawie studiów³⁰, szczególnie istotne są roz-

²⁵ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Art. 3. 1: Podstawą systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest wolność nauczania, twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników oraz autonomia uczelni.

²⁶ Zob. H. IZDEBSKI, dz. cyt., s. 29.

²⁷ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Art. 3. 1: Podstawą systemu szkolnictwa wyższego i nauki jest wolność nauczania, twórczości artystycznej, badań naukowych i ogłaszania ich wyników oraz autonomia uczelni.

²⁸ Tamże, Art. 11.1.1-2.

²⁹ Tamże, Art. 53 ust. 7.

³⁰ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 27 września 2018 r. w sprawie studiów (Dz. U. 2018 Poz. 1861 z późn. zm.).

działy 2-4. Tworząc efekty uczenia się w obszarze wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych wiodące dla uczelni jest Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 listopada 2018 r. w sprawie charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6-8 Polskiej Ramy Kwalifikacji³¹. W załącznikach do rozporządzenia określone są niezbędne obszary wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych dla poziomów 6, 7 i 8.

Spełnienie formalnych wymogów przy projektowaniu programów studiów jest m.in. przedmiotem oceny programowej PKA.

6. Autonomia instytucjonalna

Uczelniom pozostawiono prawo decydowania o sprawach nauki i nauczania, z czym wiąże się sfera swobodnego decydowania o sprawach organizacji wewnętrznej i składu władz, toku nauczania, przyjmowania i promowania studentów, a także określania niektórych ich praw i obowiązków³². Uczelnie samodzielnie określają zasady tworzenia wewnętrznych struktur uczelni, sposoby ich obsadzania, wyborów i kadencyjności, kierując się określonymi w Ustawie warunkami brzegowymi i doprecyzowując je w swoich statutach³³.

Prawo wydawania aktów wewnętrznych przez uczelnie wynika z konstytucyjnie gwarantowanej autonomii tych szkół³⁴.

Wewnętrzną organizację funkcjonowania uczelni Ustawa pozostawia w gestii rektora. Ustawa w art. 17 wskazuje organy uczelni publicznych³⁵ i niepublicznych³⁶. Wskazany w art. 17 katalog nie jest katalogiem zamkniętym. W ramach autonomii instytucjonalnej

³¹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 14 listopada 2018 r. w sprawie charakterystyk drugiego stopnia efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6-8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (Dz. U. 2018 poz. 2218).

³² Por. wyrok WSA w Bydgoszczy z dnia 22 maja 2017 r., II SA/Bd 2/17.

³³ K. KLINCEWICZ, dz. cyt.

³⁴ Wyrok TK z dnia 8 listopada 2000 r., sygn. akt SK 18/99, OTK ZU Nr 7/2000, poz. 258.

³⁵ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Art. 17. 1. 1: organami uczelni publicznej są: rada uczelni, rektor i senat.

³⁶ Tamże, Art. 17. 1. 2): organami uczelni niepublicznej są rektor i senat.

uczelnie mają prawo do wskazania w statucie również innych organów uczelni. Społeczność uczelni ma również prawo wyboru rektora³⁷, a członkowi wspólnoty uczelni przysługuje czynne prawo wyborcze w uczelni³⁸.

Zasada autonomii szkół wyższych nie może być jednak rozumiana jako dowolność postępowania organów uczelni w obszarach jej działań³⁹. Akty prawa wewnętrznego nie mogą stać w sprzeczności z Konstytucją RP, jak również z innymi ustawami a uczelnie powinny być świadome ograniczeń ich wolności.

7. Autonomia terytorialna

Odniesienie do autonomii terytorialnej uczelni znajdujemy w art. 9 Ustawy. Uczelnia prowadzi działalność w swojej siedzibie, a w przypadku gdy siedziba znajduje się na obszarze związku metropolitalnego na tym obszarze. Prowadzenie działalności poza siedzibą albo tym obszarem możliwe jest jedynie w filii danej uczelni⁴⁰. Teren uczelni⁴¹ określa rektor w porozumieniu z właściwym organem samorządu terytorialnego. Rektor odpowiada za utrzymanie porządku i bezpieczeństwa na terenie uczelni⁴². Teren uczelni podlega szczególnemu zabezpieczeniu. Służby państwowe odpowiedzialne za utrzymanie porządku publicznego i bezpieczeństwa wewnętrznego mogą wkroczyć na teren uczelni jedynie na wezwanie rektora, wyjątkiem są sytuacje bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego lub klęski

³⁷ Tamże, Art. 24. 2: Rektora uczelni: 1) publicznej – wybiera kolegium elektorów; 2) niepublicznej – powołuje założyciel albo wybiera senat albo inny określony w statucie organ uczelni.

³⁸ Tamże, Art. 10. 2.

³⁹ Wyrok NSA z 16 stycznia 2020 r., I OSK 2176/18, LEX nr 2785376.

⁴⁰ Tamże, Art. 9. 4.

⁴¹ Zob. M. GUBAŁA, *Ustalenie terenu uczelni – zagadnienia wybrane*, PPP 5 (2023), s. 87-103.

<https://sip.lex.pl/#/publication/151437159/gubala-marcin-ustalanie-terenu-uczelni-zagadnienia-wybrane?keyword=autonomia%20uczelni&cm=STOP> [dostęp 15.08.2024].

⁴² Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce Art. 50.

żywiolowej, jednak służby mają wówczas obowiązek niezwłocznie zawiadomić o tym rektora⁴³.

Ustawa gwarantuje członkom wspólnoty uczelni prawo organizowania zgromadzeń na terenie uczelni⁴⁴.

8. Autonomia finansowa

Dział XII Ustawy dotyczy kwestii finansowania uczelni oraz gospodarki finansowej uczelni. Uczelnie otrzymują środki finansowe m.in. na utrzymanie i rozwój potencjału dydaktycznego oraz utrzymanie i rozwój potencjału badawczego⁴⁵. Uczelnie w ramach autonomii finansowej prowadzą samodzielną gospodarkę finansową na podstawie planu rzeczowo-finansowego. Uczelnie publiczne prowadzą samodzielną gospodarkę finansową zgodnie z przepisami o finansach publicznych. Natomiast uczelnie niepubliczne są zobowiązane do prowadzenia gospodarki finansowej zgodnie z przepisami o finansach publicznych w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z budżetu państwa⁴⁶.

Autonomia finansowa szkół wyższych w odniesieniu do szkół niepublicznych oznacza nie tylko niezależność w ramach obowiązującego porządku prawnego prowadzenia badań naukowych i kształcenia, ale obejmuje warunkującą tę działalność sferę wykonania planu rzeczowo-finansowego. Ustawodawca nie może decydować o zasadach ustalania wysokości opłat w uczelni niepublicznej, gdyż stanowiłoby to ingerencję w autonomię organów uczelni dotyczącą tej sfery jej działalności i równocześnie stanowiłoby naruszenie wolności gospodarczej gwarantowanej w art. 20 Konstytucji.

⁴³ Tamże, Art. 50. 3-4.

⁴⁴ Tamże, Art. 52. 1.

⁴⁵ Tamże, Art. 365.

⁴⁶ Tamże, Art. 408. 1. Uczelnia publiczna prowadzi samodzielną gospodarkę finansową na podstawie planu rzeczowo-finansowego, zgodnie z przepisami o finansach publicznych. 2. Uczelnia niepubliczna prowadzi samodzielną gospodarkę finansową na podstawie planu rzeczowo-finansowego, a w zakresie gospodarowania środkami pochodzącymi z budżetu państwa również zgodnie z przepisami o finansach publicznych.

Podsumowanie

Autonomia uczelni jest współcześnie postrzegana jako fundament wolności akademickich i stanowi przedmiot troski największych europejskich stowarzyszeń uniwersytetów, jest też monitorowana przez Komisję Europejską i UNESCO.

Polskie uczelnie od 1997 roku mają konstytucyjnie zagwarantowaną autonomię a ramy autonomii wyznaczają zapisy ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Przez autonomię szkół wyższych należy rozumieć konstytucyjnie chronioną sferę prowadzenia badań naukowych i kształcenia, w ramach obowiązującego porządku prawnego. Obecnie uczelnie cieszą się autonomią w obszarze m.in.: naukowym, dydaktycznym, instytucjonalnym, terytorialnym oraz finansowym.

W ramach autonomii uczelnie samodzielnie określają zasady tworzenia wewnętrznych struktur uczelni, sposoby ich obsadzania, wyborów i kadencyjności, kierując się określonymi w Ustawie warunkami brzegowymi i doprecyzowując je w swoich statutach⁴⁷.

W Konstytucji szkoły wyższe są szczególnie wyróżnioną grupą, jedynie uczelnie mają zagwarantowaną autonomię. Autonomia szkół wyższych musi być równoważona ich odpowiedzialnością wobec rządu i społeczeństwa za jakość i efektywność kształcenia⁴⁸

The autonomy of higher education institutions based on the Constitution of the Republic of Poland and the act on higher education and science

The author analyzes the legal institution of university autonomy, which is guaranteed in the Constitution of the Republic of Poland and the Act on Higher Education and Science. This autonomy is divided into several aspects and includes, among others: territorial autonomy, financial autonomy, institutional autonomy, and autonomy in conducting scientific activities and

⁴⁷ K. KLINCEWICZ, dz. cyt.

⁴⁸ M. STACHOWIAK-KUDŁA, *Autonomia i jakość*, Forum Akademickie 4 (2012).

publishing their results. The legal and dogmatic analysis is accompanied by examples and historical and legal elements.

Słowa kluczowe: autonomia uczelni; wolność akademicka; szkolnictwo wyższe; Konstytucja RP

Keywords: University autonomy; academic freedom; higher education; Polish Constitution

NOTA O AUTORZE

dr Beata Zbarachewicz – absolwentka Wydziału Prawa i Administracji UKSW, współpracownik Katedry Prawa Informatycznego WPiA UKSW.

Artykuł stanowi opracowanie własne autora/autorów. Treść uzupełniona o pracę badawczą została wygłoszona podczas międzynarodowej konferencji naukowej realizowanej w maju 2024 roku w ramach programu „Nauka dla Społeczeństwa” nr umowy Nds/550272/2022/2022 pod tytułem „Rola systemu szkolnictwa wyższego i nauki. Historia – teraźniejszość – ku przyszłości” realizowanego przez Fundację „Pro Polonia” we współpracy z Wydziałem Prawa Kanonicznego oraz Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

